

Streszczenie

**Dziewczęce i kobiece postaci literackie w kanonach lektur szkolnych
klas 4-6 po 1989 r. w perspektywie *gender studies***

*Rozprawa doktorska autorstwa mgr Aleksandry Korczak
napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Grzegorza Leszczyńskiego*

Przedmiotem badań rozprawy doktorskiej są dziewczęce i kobiece postaci literackie ukazane na kartach wybranych lektur szkolnych. Na korpus tekstów składają się lektury klas 4-6 włączone do kanonów powstałych po 1989 r. Wizerunki bohaterek rozpatrywane są w perspektywie *gender studies*, czyli z wykorzystaniem wypracowanych w dyskursie feministycznym narzędzi służących do analizowania konstruktu płci społeczno-kulturowej. Głównym celem rozważań jest wyodrębnienie specyficznych, dystynktywnych i zarazem powtarzających się cech, ról i wzorców działania dziewcząt i kobiet będących bohaterkami lektur szkolnych na drugim etapie kształcenia i zarazem pierwszym etapie edukacji polonistycznej. Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny i wykorzystano w niej tematyczny aparat pojęciowy z zakresu literaturoznawstwa, filozofii, socjologii, psychologii i innych dyscyplin humanistycznych. Dzieli się ona na cztery rozdziały.

Pierwszy z nich (*Wprowadzenie do rozważań*) przedstawia cele badawcze oraz strukturę korpusu tekstów – nieoczywistą, bo po 1989 r. kanony lektur szkolnych konstruowane były na różne sposoby, w oparciu o rozmaite strategie literaturoznawcze i ideologiczne. W tym samym rozdziale omówione są także wychowawcze i socjalizujące aspekty lektur szkolnych, a także stan badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży przeprowadzonych w perspektywie genderowej. Objąsnilo także terminy kluczowe dla dalszych, interpretacyjnych rozważań, takie jak: kanon, *gender*, stereotyp, ukryty program szkolny.

W rozdziale drugim (*Funkcje, wzorce, role*) zinterpretowano znaczące nieobecności postaci kobiecych i dziewczęcych w niektórych spośród lektur szkolnych, wyeksponowano również dziewczęce i kobiece statusy oraz role w świecie przedstawionym, powtarzające się zachowania bohaterek i ich najczęstsze cele. Pozwoliło to wyłonić trzy główne obszary działalności i funkcjonalności bohaterek obecnych na kartach lektur szkolnych: dążenie do relacji romantycznej, bycie chronioną albo zdobywaną oraz wykonywanie prac przypisanych do sfery domowej, jak na przykład sprzątanie, gotowanie, wychowywanie dzieci.

Rozdział trzeci (*Uroda jako nieodzowny atrybut bohaterki*) uwydatnia niebagatelną rolę piękna w życiu bohaterek lektur szkolnych. Zdeterminowane przez systemowe męskie spojrzenie (*male gaze*) podejmują one liczne działania, by zostać dostrzeżonymi lub się upiększyć. Ogromna większość bohaterek pierwszoplanowych jest piękna albo

ewoluuje ku byciu piękną. W niektórych utworach obecna jest także antyczna *kalokagathia* – zespolenie dobra z pięknem, wskutek którego bohaterki piękne odznaczają się dobrem moralnym, a te opisane jako brzydkie zachowują się w sposób okrutny. Wyróżniająca uroda okazuje się powszechną, normatywną cechą pierwszoplanowych bohaterek lektur szkolnych, a także ich zasobem umożliwiającym awans społeczny, nawiązanie pożądaných relacji, zyskanie protekcji.

Ostatni, czwarty rozdział rozprawy (*Eksponowane cechy postaci żeńskich*) ma na celu wyeksponowanie cech charakteru najczęściej przejawianych przez postaci dziewczęce i kobiece. Analiza tekstów wykazała, że wiele z nich wykazuje się infantylnością, w tym nadmierną emocjonalnością (płaczliwością, strachliwością) i niezaradnością intelektualną. Bohaterki często są też uległe i bierne, a przy tym albo małomówne, albo mówią wiele, lecz ich wypowiedzi nie są uznane za ważne albo potrzebne, bywa też, że otoczenie gani żeńską wielomówność. Pozytywną cechą przejawianą przez dziewczęta i kobiety występujące w lekturach szkolnych jest niewątpliwie ich troskliwość. W tej samej części rozprawy zawarto także podrozdział, w którym poddano analizie i interpretacji postaci żeńskie ukształtowane w sposób alternatywny wobec dominujących wzorców – ambitne, niepokorne, przełamujące stereotypy. Występują one zwykle jako antybohaterki, czasem też kwestionuje się ich tożsamość płciową.

Przeprowadzone analizy prowadzą do wniosku, że liczne postaci dziewczęce i kobiece ukształtowano w oparciu o patriarchalne normy właściwe dla dawnych realiów społeczno-kulturowych, w których powstawały poszczególne lektury szkolne. Liczne bohaterki są nośnikami przebrzmiałych, tradycjonalistycznych przeświadczeń dotyczących osób płci żeńskiej. W wielu przypadkach dziewczęta i kobiety zostały skontrastowane z męskimi towarzyszami, a żeńska bierność, niesamodzielność czy strachliwość uwydatniają zaradność i odwagę chłopców oraz mężczyzn. Zdarzają się wyjątki na tym tle, jednak stanowią one margines. Choć zbadany korpus tekstów współtworzą utwory niejednorodnie gatunkowo, tematycznie i powstałe w różnych epokach, dominuje w nich stereotypowy portret dziewcząt i kobiet.

